

відповідні ситуації, це веде до енергетичних перевитрат і неефективної поведінки, конфліктів.

Завдяки психоаналізу, психотерапевтичному впливу відбувається синтез, оздоровлення, відновлення цілісності особистості.

У різних напрямках психотерапії виділяють більше десяти видів психічних захистів. Вчителю дуже важливо знати і урахувати психічні захисти (як свої, так і людей, з якими він спілкується), для вибору оптимальних прийомів впливу, спілкування та саморегуляції.

До психічних захистів, які часто зустрічаються у педагогічному процесі, належать наступні. Генералізація – перебільшене узагальнення («всі вони такі... завжди галасують... ніхто ніколи не слухається...»). Витіснення у підсвідомість – забування, заперечення, спотворення, фрагментарне викреслення неприємних спогадів, які знижують самооцінку. Витіснення, накопичена невпевненість, тривожність, амбівалентність, агресивність проявляються у періодичних спалахах роздратованості, «безпричинної» люті, депресивного настрою, головного болю, або інших нездужань. Раціоналізація – логічне самовиправдання неприйнятних думок, або дій, бажань. Регресія – повернення до простих, дитячих засобів заспокоєння. Проекція – приписування іншим людям своїх справжніх почуттів, намірів. Інтроєкція – некритичне засвоєння переконань інших людей, висловлювання від імені групи. Примітивна ідеалізація – створення кумирів. Девальвація – неадекватно низька оцінка інших людей, для збереження рівня самооцінки. Переміщення – перенесення негативних почуттів з того, хто їх викликав, на більш слабого.

Отже, від психоаналізу, психотерапії педагог може взяти необхідність виявляти, урахувати психічні захисти суб'єктів спілкування, усвідомлювати власні «розумові помилки», розпізнавати «психічні ігри» в які «грають» люди, використовувати прийоми непрямого впливу, нав'язання у педагогічному процесі, як найбільш оптимальні.

Література

1. Калина Н.Ф. Основы психотерапии.- К.: Ваклер, 1997.- 272 с.
2. Хорни К. Наши внутренние конфликты. Конструктивная теория невроза. - СПб.: Лань, 1997. - 240 с.

РОЛЬ САМОВИЗНАЧЕННЯ У ФОРМУВАННІ ІНДИВІДУАЛЬНОГО СТИЛЮ ПЕДАГОГІЧНОГО СПІЛКУВАННЯ МАЙБУТЬОГО УЧИТЕЛЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ В ПРОЦЕСІ ПЕДАГОГІЧНОЇ ПРАКТИКИ

УДК 378.064:371.311

Добіжжя Н.В.

У статті розкривається роль самовизначення у формуванні індивідуального стилю педагогічного спілкування майбутнього учителя іноземної мови в процесі педагогічної практики.

Ключові слова: *індивідуальний стиль педагогічного спілкування, самовизначення, Я-концепція, компенсаторний механізм, педагогічна практика, специфіка предмету.*

В статье рассматривается роль самоопределения в формировании индивидуального стиля педагогического общения будущего учителя иностранного языка в процессе педагогической практики.

Ключевые слова: *индивидуальный стиль педагогического общения, самоопределение, Я-концепция, компенсаторный механизм, педагогическая практика, специфика предмета.*

In the article there is proved an important role of self-determination while forming the individual style of pedagogical communication of a future teacher of foreign language in the process of pedagogical practice.

Keywords: *individual style of pedagogical communication, self-determination, I-conception, compensatory mechanism, pedagogical practice, specific of the subject.*

Постановка проблеми. Процес формування індивідуального стилю педагогічного спілкування майбутнього вчителя під час педагогічної практики неодмінно пов'язаний з усвідомленням педагогом своїх індивідуально-типологічних характеристик, реалізацією власної творчої індивідуальності, з проявом комунікативних здібностей, умінь та навичок. Сформованість індивідуального стилю спілкування сприяє тому, що педагогічний вплив стає адекватним особистості фахівця, викликає у нього стан емоційного комфорту, забезпечує гармонізацію стосунків з учнями, колегами по роботі тощо. І тому індивідуальний стиль спілкування ми розглядаємо як важливу характеристику майбутнього фахівця, яка відображає професійну зрілість і його компетентність, рівень професійної майстерності, творчості.

Проте у професійній підготовці майбутнього педагога недостатня увага приділяється формуванню індивідуального стилю педагогічного спілкування. Як свідчить аналіз вивчення цієї проблеми, у багатьох студентів спостерігається невідповідність між стилем спілкування і властивостями особистості. Згідно даних нашого дослідження близько 70 % студентів, які проходили педагогічну практику в школі, характерна така невідповідність. Тому актуальним є питання формування індивідуального стилю педагогічного спілкування майбутніх учителів. Включення цього аспекту у систему професійної підготовки майбутніх педагогів зумовлене, на наш погляд, суттєвими причинами, а саме: більшість студентів охоче запозичують стереотипи педагогічних дій, не маючи достатніх знань про власне „Я” та індивідуальність і не співвідносять індивідуальні якості і можливості зі змістом педагогічної діяльності; у системі професійної підготовки недостатня увага приділяється вивченню індивідуальності студента та реалізації його особистісного потенціалу.

Перед молодим учителем постає проблема реалізації своєї індивідуальності, комунікативних можливостей, які б виступали ефективним засобом впливу на учнів і, в той же час, не суперечили внутрішній природі педагога. Важливою умовою формування у студента індивідуального стилю педагогічного спілкування є його самовизначення в процесі педагогічної практики. Це створює підґрунтя для реалізації інших структурних компонентів процесу формування індивідуального стилю спілкування вчителя.

Як зазначає А.Г. Ісмагілова [3, 179] самовизначення припускає здійснення педагогом своїх устремлінь, задумів, планів, здібностей і потенційних можливостей, спрямованих на подальший розвиток самого себе і навколишньої дійсності. Тобто, на цьому етапі відбувається співвідношення індивідуальних можливостей студента із специфікою професійної діяльності вчителя. Для нашого дослідження важливим є самовизначення у сфері педагогічного спілкування. Як свідчить аналіз праць О.С. Газмана, самовизначення - це знаходження для себе певної позиції в спілкуванні, усвідомлення перспектив спілкування, здатність вибирати, виробляти критерії спілкування і керуватися ними. Іншими словами - це здатність учителя самостійно виробляти керівні принципи і способи своєї комунікативної діяльності [2]. Логічною буде думка про те, що у процесі самовизначення спостерігається взаємозв'язок індивідуального комунікативного потенціалу особистості та специфіки професійних комунікацій вчителя, що і може сприяти формуванню індивідуального стилю педагогічного спілкування.

Оскільки індивідуальний стиль спілкування формується у професійній діяльності, то педагогічна практика як зв'язуюча ланка між теоретичною і практичною підготовкою майбутнього педагога є визначальним чинником, що впливає на розвиток індивідуально-типологічної характеристики соціально-психологічної взаємодії у навчально-виховному процесі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У вітчизняній педагогічній теорії та практиці вагомий внесок у дослідження даної проблеми зробили А.С. Макаренко, В.О. Сухомлинський, І.О. Синиця.

Концептуальні положення особистісно орієнтованого підходу до спілкування досліджували І.Д. Бех, В.С. Мерлін, І.Л. Руденко, У. Шутц та ін.; загальнопсихологічні положення теорії педагогічного спілкування висвітлені О.О. Бодальовим, В.О. Кан-Каликом, Г.О. Ковальовим, Я.Л. Коломинським, О.О. Леонтьєвим, А.В. Мудриком та ін. Проблематику формування індивідуального стилю спілкування майбутнього педагога досліджували В.М. Галузяк, Г.М. Мешко, М.М. Кулеша. Для розгляду нашої проблеми особливу цінність становлять теорія самоактуалізації особистості (А. Маслоу), положення теорії особистісної зрілості (Ю.З. Гільбух, Г. Олпорт, П.М. Якобсон та ін.), дослідження впливу самооцінки на міжособистісне та професійне спілкування (Л.М. Мітіна, С.А. Рябенко та ін.), дослідження властивостей інтегральної індивідуальності (О.М. Городілова).

У психолого-педагогічній літературі педагогічну практику розглядають як форму професійного навчання у вищій школі (Л.О.Хомич, О.І.Кривов'яз); ефективний компонент професійної, інтелектуальної і життєвої підготовки майбутнього вчителя (М.К.Козій) ідентифікацію студента з новою соціальною роллю майбутнього вчителя (О.М.Мельник, В.І.Юрченко). Організаційно-методичні засади педагогічної практики майбутніх учителів початкової школи в умовах ступеневої підготовки дослідила Н.В. Казакова у своєму дисертаційному дослідженні.

Л.І. Кацовою розроблено технології організації педагогічної практики з метою формування у майбутніх учителів професійного інтересу, з'ясувала їх вплив на окремі структурні компоненти даного інтересу, довела ефективність розроблених технологій організації педагогічної практики.

Дослідженню формування творчого стилю діяльності майбутніх педагогів у процесі педагогічної практики присвячені праці Л.В. Манчуленко.

Л.О. Коростильовою представлено структурно-функціональну модель самовизначення особистості.

Проблеми майбутніх учителів іноземної мови під час проходження педагогічної практики торкалися Т.О. Гуріна, С.Ю. Ніколаєва, Н.В. Мараховська та ін.

При всій беззаперечній важливості вищезазначених досліджень, недостатньо уваги приділялось проблемі формування індивідуального стилю педагогічного спілкування саме під час педагогічної практики.

На даний час малодослідженим залишається питання особливостей формування індивідуального стилю педагогічного спілкування майбутніх учителів іноземної мови під час педагогічної практики через самовизначення, основні проблеми цього процесу та шляхи їх подолання.

Виклад основного матеріалу. Аналіз існуючої практики вузівської підготовки майбутніх вчителів свідчить про відсутність на сьогоднішній день цілісної системи формування індивідуального стилю педагогічного спілкування, що є необхідною умовою успішної самореалізації педагога у сфері професійної діяльності.

Випускники педагогічних вузів нерідко зіштовхуються з психологічними бар'єрами у спілкуванні з учнями. Молоді педагоги не знають своїх індивідуальних особливостей, не володіють уміннями реалізовувати їх в професійній діяльності, не можуть знайти своє місце в педагогічній реальності. Ці труднощі пов'язані як з вимогами до особистості і діяльності педагога в сучасній освіті, які постійно змінюються, так і з недоліками в професійній підготовці.

Так, в сучасній педагогічній літературі недостатньо висвітлені недоліки у формуванні індивідуального стилю педагогічного спілкування вчителя і їх причини як психологічного (авторитарні, егоцентричні, особистісні установки в комунікативній сфері; занижена самооцінка особистості; опосередкованість зовнішніми і внутрішніми чинниками взаємовідносин), так і педагогічного характеру (невідповідність змісту, форм і методів вузівської підготовки новим суспільним вимогам).

Без подолання зазначених проблем у педагога не може сформуватися індивідуальний стиль педагогічного спілкування. Під цим поняттям розуміються індивідуально-типологічні характеристики соціально-психологічної взаємодії педагога і учнів. У ньому знаходять вираження: комунікативні можливості педагога; характер взаємин педагога і вихованців, що склався; творча індивідуальність педагога; особливості темпераменту та особистісних якостей педагога.

На жаль, при включенні в реальну педагогічну діяльність студентам не вистачає необхідних професійних та особистісних якостей, досвіду поведіння в різних навчальних ситуаціях, арсеналу засобів впливу на учнів, елементарного терпіння та витримки. Вони відчують розгубленість, чи навіть розчарування. Тому першим завданням студента-практиканта є отримати інформацію про суть індивідуального стилю педагогічного спілкування і структуру комунікативного потенціалу особистості, формування позитивної «Я-концепції» в ролі учителя. Іншими словами, перш ніж вступити в спілкуван-

ня, людина повинна самовизначитися. Синонімом самовизначення є пошук себе, а в нашому випадку - пошук себе в спілкуванні. Саме педагогічна практика дає студентові можливість самовизначитись, реалізувати свої компенсаторні функції та комунікативні можливості.

Метою педагогічної практики є формування у студента позитивного ставлення до професії вчителя, набуття і вдосконалення практично значущих умінь і навичок у проведенні навчально-виховної і позакласної роботи, розвиток у майбутніх вчителів професійних якостей і психологічних властивостей особистості.

Якщо ми говоримо про формування індивідуального стилю педагогічного спілкування майбутнього учителя в процесі педагогічної практики, то стиль педагогічного спілкування розглядається нами не тільки як сукупність властивих вчителеві стійких, стабільних в часі і трансситуаційних способів комунікативної поведінки, але і як його особисте надбання, що є результатом його самовизначення і самоактуалізації.

Оволодіння основами професійно-педагогічного спілкування повинне відбуватися не лише на теоретичному, але й на індивідуально-творчому практичному рівні. Всі компоненти професійно-педагогічного спілкування, які ми виділяємо, своєрідно і неповторно виявляються в діяльності кожного педагога. Ось чому найважливішим завданням вчителя початківця є пошук індивідуального стилю спілкування, пошук, який повинен вестися систематично.

Формуючи індивідуальний стиль спілкування, педагог перш за все повинен виявити особливості свого психофізичного апарату як компоненту творчої індивідуальності, через який здійснюється «трансляція» його особистості дітям. А потім звернути увагу на відповідність (невідповідність) своїх комунікативних процесів індивідуально-типологічним особливостям дітей.

Пізнавши себе, студентові слід вибрати певну стратегію спілкування або самовизначитися (провести аналіз того, яка атмосфера в колективі, які стосунки можуть скластися між учасниками спілкування, яка модель спілкування прийнятна для учителя та для колективу, якими критеріями спілкування керуватися при взаємодії з учнями, які наслідки викличуть його дії).

На етапі самовизначення відбувається співвідношення індивідуальних комунікативних можливостей студента із специфікою професійних комунікацій вчителя. Необхідними елементами самовизначення «Я-система професійних комунікацій» є: характеристика предмету і об'єкту професійних комунікацій; визначення мети і завдань професійних комунікацій; характеристика основних дій і операцій, складових професійної комунікації; пошук варіантів участі в професійних комунікаціях; визначення психологічних властивостей особистості вчителя, необхідних для успішного ведення професійних комунікацій; визначення можливостей індивідуального зростання у сфері професійних комунікацій.

Процес самовизначення майбутнього вчителя відбувається завдяки включенню студентів в систему комунікативних проб. Комунікативна проба розуміється нами як сукупність послідовних комунікативних дій майбутнього вчителя, пов'язаних з виконанням спеціально-організованої педагогічної діяльності на основі вибору способу комунікативної поведінки в цій діяльності.

Комунікативна проба є засобом співвідношення індивідуального комунікативного потенціалу і своїх можливостей в спектрі комунікативних функцій, що реалізуються.

Комунікативна проба припускає самооцінку майбутнім вчителем індивідуальних комунікативних можливостей на основі послідовного вибору способу комунікативної поведінки в процесі освоєння різних комунікативних ролей.

Таким чином, студент завдяки системі індивідуальних комунікативних проб співвідносить інформацію про власні комунікативні можливості із специфікою професійних комунікацій. Відбувається взаємна проекція своєї індивідуальності на комунікативну складову діяльності вчителя і, навпаки, комунікативної діяльності педагога, що самовизначається, на індивідуальний комунікативний потенціал. У результаті майбутній вчитель визначає найбільш оптимальну для нього модель комунікативної поведінки в професії.

О.В. Яфаровою підкреслюється тісний взаємозв'язок розвитку стилю педагогічного спілкування та індивідуальності вчителя. На нашу думку, саме в процесі самовизначення цей взаємозв'язок набуває особливого значення. Здійснюючи активний пошук найбільш ефективних способів і прийомів спілкування у відповідній ситуації взаємодії, педагог в той же час свідомо змінює і свою індивідуальність (розвиває її), з метою подолання суперечностей, що виникають у процесі взаємодії з учнями. Будучи внутрішніми детермінантами розвитку стилю педагогічного спілкування, індивідуальні особливості вчителя виявляються в стилі і забезпечують його своєрідність [9, 133]. Іншими словами, через стиль педагогічного спілкування відбувається реалізація індивідуальності педагогів.

Л.О. Коростильовою розроблена структурно-функціональна модель самовизначення особистості [5]. Так, людина, вибираючи шляхи і засоби самовизначення та самореалізації, співвідносить свої бажання (ХОЧУ) з можливостями (МОЖУ) і необхідністю (ТРЕБА).

Блок «ХОЧУ» містить інтереси, бажання, які спонукають людину до активності і задають «вищу планку можливостей самовизначення та самореалізації особистості». Блок «МОЖУ» представлений самопізнанням своїх можливостей, самовідношенням і самооцінкою. Адекватне самовідношення в значній мірі впливає на уявлення про свої можливості і впевненість в них. Блок «ТРЕБА» включає саморегуляцію, а також уявлення про соціальний захит на свою особистість.

Як зазначає автор, умовою вибору ефективної стратегії самовизначення та самореалізації є стійкий баланс, гармонія блоків «ХОЧУ», «МОЖУ» і «ТРЕБА».

У наступному блоці «УХВАЛЕННЯ РІШЕННЯ» здійснюється вибір і формування плану дій. Блок «РЕАЛІЗАЦІЯ» інтегрує в собі вплив всіх блоків моделі і залежно від отриманих результатів здійснює зворотний зв'язок у вигляді коректувальної дії. Результат ухвалення рішення співвідноситься з критеріями самовизначення з системою цінностей і з витратами (інтелектуальними, емоційними, енергетичними, тимчасовими) для його здійснення.

Як підкреслює автор, модель самовизначення та самореалізації пронизана особистісними характеристиками, які обумовлюють процес самовизначення та самореалізації. Особистісні характеристики виражені в блоках

«ХОЧУ», «МОЖУ» і «ТРЕБА». У блоці «УХВАЛЕННЯ РІШЕННЯ» представлені інтегрально-особистісні характеристики (наприклад, образ світу). Крім того, модель обумовлена ціннісними орієнтаціями, життєвими установками людини, її мотиваційно-потребовою сферою [5, 116].

Іншими словами, стиль педагогічного спілкування, який відповідає індивідуальності педагога і, в той же час, приносить задоволення від своєї роботи, є складовою професійного розвитку педагогів, умовою формування їх професіоналізму і істотно впливає на продуктивність професійної праці. У цьому знаходять свій прояв системоутворююча і розвиваюча функції стилю. Педагоги, що свідомо працюють над формуванням свого індивідуального стилю педагогічного спілкування, підбирають і освоюють ті способи взаємодії з дітьми, які дозволяють їм досягати оптимальних результатів в педагогічному процесі. Ефективні способи і прийоми спілкування закріплюються в стилі. Їх використання актуалізує прояв певних особливостей індивідуальності педагога. Затребуваність цих якостей сприяє їх розвитку, зміні характеру їх взаємозв'язку з іншими властивостями індивідуальності, що свідчить про розвиток індивідуальності педагога.

Самовизначення припускає здійснення педагогом своїх устремлінь, задумів, планів, здібностей і потенційних можливостей, спрямованих на подальший розвиток самого себе і навколишньої дійсності.

У процесі самовизначення педагог аналізує власні думки, емоційні стани, відносини, дії, стиль спілкування. Педагог усвідомлює самого себе і те, як його сприймають інші. Як відзначає А.Г. Ісмаїлова [3], важливою складовою самовизначення педагога є здібність до суб'єктивного контролю. Велике соціальне значення має відчуття відповідальності за свої вчинки і дії (внутрішній локус контролю). Дослідження під керівництвом Л.І. Анцифєрової показують, що для людей з внутрішнім локусом контролю характерні високий рівень саморегуляції і перевага конструктивно превельюючих стратегій поведінки. Тому, рефлексивність, високий рівень суб'єктивного контролю і висока усвідомлення професійної діяльності сприятимуть процесу самовизначення та самореалізації, вдосконаленню стилю педагогічного спілкування педагогів [1, 8]. Іншими словами, педагог в значній мірі сам визначає, зумовлює свій професійний шлях, суть і особливості свого самовизначення.

Розглянувши роль самовизначення в процесі формування індивідуального стилю педагогічного спілкування майбутнього учителя, варто зазначити, що сформований стиль педагогічного спілкування, який не відповідає індивідуальним особливостям учителя, або який не сприяє продуктивній співпраці з учнями, виступає передумовою формування підвищеної тривожності у педагогів, замкнутості в спілкуванні і розвитку педагогічної індиферентності. Щоб процес самовизначення студента-практиканта проходив швидше та успішніше, ми пропонуємо зосередитись на одному з його головних чинників, а саме – на формуванні позитивної «Я – концепції» в учителя-початківця. «Я – концепція» - це динамічна система уявлень людини про себе, яка включає усвідомлення своїх фізичних, інтелектуальних та інших особливостей; самооцінку та суб'єктивне сприймання зовнішніх факторів, які впливають на особистість [5, 117].

Одним із компонентів «Я - концепції» є самооцінка. На основі механізму самооцінки розвивається самосвідомість особистості. Тісно зв'язані з «Я - концепцією» рівень домагань, успіх, самоповага. Таким чином, адекватна, позитивна «Я концепція» забезпечує учителю психологічний комфорт, самоповагу, адекватне ставлення.

Саме тому в процесі формування індивідуального стилю педагогічного спілкування учителя так важливо сформувати позитивну «Я - концепцію», що допомагає досягти внутрішньої погодженості особистості, пізнати себе, розвинути позитивні якості характеру, розширити рівень моральності, навчитися адекватно оцінювати свої стосунки з оточуючими, уникати конфліктів та встановлювати гарні стосунки, навчити управляти своїм внутрішнім світом, сформувати позитивний образ власного «Я». Якщо молодий учитель досягає вищезазначеного завдання, можна говорити про ланцюгову реакцію, компоненти якої тісно взаємопов'язані: формування позитивної «Я-концепції» - самовизначення особистості – формування індивідуального стилю педагогічного спілкування адекватного індивідуально-типологічним особливостям педагога.

Розкрити психологічні механізми впливу становлення особистості учителя на індивідуальний стиль спілкування педагога дозволяє теорія інтегральної індивідуальності, розроблена В. Мерліним [6]. Розглядаючи індивідуальний стиль педагогічного спілкування у світлі цієї теорії інтегральної індивідуальності, ми пояснюємо його як обумовлену цілями педагогічної діяльності та властивостями індивідуальності педагога своєрідність притаманної йому стійкої системи засобів і способів комунікативної взаємодії з учнями. Ця система включає ставлення педагога до учнів і певні установки щодо вибору способів спілкування з ними, внутрішні засоби комунікативної орієнтації (уміння оцінити й інтерпретувати ситуацію, знання своїх індивідуальних особливостей і особливостей школярів), систему комунікативних операцій і прийомів, лінгвістичні особливості спілкування (синтаксичні, лексичні та інші виразні засоби).

Як зазначає Г.М. Мешко [7], індивідуальний стиль педагогічного спілкування відрізняється від всіх інших різновидів стилю, перш за все, своїми пристосувальними і компенсаторними функціями. Останні полягають у тому, що індивідуальний стиль дозволяє педагогу компенсувати окремі негативні прояви своїх типологічних властивостей і максимально використовувати їх переваги. Завдяки системотвірній функції змінюються старі зв'язки між різнорівневими властивостями індивідуальності. Нові зв'язки, що виникають між ними, служать основою новоутворень особистості.

Наприклад, особистісні якості учителя іноземної мови початківця, такі як: відкритість, енергійність, винахідливість, дотепність, цілком, можуть компенсувати відсутність педагогічного досвіду, непевненість у собі, невміння вирішувати конфліктні ситуації та інші професійні недоліки, що полегшує процес самовизначення та сприяє формуванню успішного індивідуального стилю педагогічного спілкування.

Самовизначенню студента-практиканта допомагає також знання специфіки навчального предмету. Ми пропонуємо студентові зосередитись на специфічних рисах педагогічного спілкування на уроках іноземної мови і врахо-

вувати їх в процесі визначення свого індивідуального стилю педагогічного спілкування. Нами було виділено п'ять таких рис: цільовий характер спілкування, двомовність, двааспектність, різноманітність навчальних ситуацій спілкування, залученість всіх учнів в активне спілкування. Цільовий характер педагогічного спілкування на уроці іноземної мови — його перша специфічна риса. Предмети «Українська мова» і «Іноземна мова» відрізняються від всіх інших дисциплін тим, що ставлять собі за мету не повідомлення знань, а формування мовленнєвих умінь, тобто умінь, пов'язаних з інтелектуальною, а не з фізичною діяльністю людини. Якщо на уроці з будь-якого іншого шкільного предмету спілкування вчителя з окремими учнями і класом в цілому є головним чином, засобом педагогічного впливу, то на уроці іноземної мови іншомовне спілкування виступає ще і метою навчання. Головне для учнів — не знати мову, а володіти нею. «Володіння мовою завжди повинне розглядатися в плані здатності брати участь в реальному спілкуванні, але не в плані знання окремих елементів мови», — вважає Г.В. Колшанський [4, 11]. Для того, щоб засвоєння матеріалу, який подається іноземною мовою, учитель повинен використовувати максимум наочних засобів, свої артистичні здібності, розробляти різноманітні сценарії уроків, бути надзвичайно терплячим та зосередженим.

Друга специфічна риса педагогічного спілкування на уроці іноземної мови — двомовність вербальної взаємодії педагога і учнів. Хоча частка рідної мови в педагогічному спілкуванні зменшується при просуванні учнів з класу в клас і на старшому ступені навчання зводиться до мінімуму, і навіть до нуля на окремих уроках, не можна повністю заперечувати її використання. Рідна мова може служити на уроці іноземної мови засобом контролю нових лексичних одиниць або граматичних явищ, формулювання ситуацій спілкування і так далі. При цьому вчителеві важливо враховувати навик і уміння учнів на рідній мові, які можуть грати як позитивну, так і негативну роль при формуванні нової мовної системи комунікації. Позитивна дія мовного досвіду спілкування — перенесення — має місце тоді, коли обидві мови користуються ідентичними засобами для передачі однієї думки (повний збіг об'єму значень слів-еквівалентів, граматичних явищ, характеристик фонетико-артикуляційних звуків і так далі). Негативний вплив рідної мови — інтерференція — виявляється при розбіжностях між мовами на фонетичному, морфологічному, синтаксичному рівнях.

Третя специфічна риса педагогічного спілкування на уроці іноземної мови — двааспектність — вказує на наявність у нього двох аспектів: навчального і комунікативного.

Навчальний аспект педагогічного спілкування вирішує чисто навчальні завдання: вчитель пояснює новий матеріал, дає завдання учням, контролює їх виконання, виправляє помилки. Але специфіка уроку іноземної мови як предмету навчального спілкування вимагає, щоб план спілкування педагогічної взаємодії був нерозривно переплетений з комунікативним аспектом. Навчитися спілкуватися на іноземній мові можна, лише постійно тренуючись у такому спілкуванні. Тому урок іноземної мови перетворюється на безперервну взаємодію вчителя і учня між собою. Педагог не просто пояснює новий матеріал, але показує, як це мовне уміння функціонує в реальному

процесі спілкування, не просто тренує яку-небудь граматичну структуру, але включає її в серію ситуативно обумовлених завдань, не просто виправляє помилки, але робить це комунікативно.

Четвертою специфічною рисою педагогічного спілкування на уроці іноземної мови нами було названо різноманітність навчальних ситуацій спілкування. Навчання учнів автентичному іншомовному спілкуванню забезпечується постійною зміною ситуацій, в яких відбувається взаємодія вчителя і учнів між собою. Тільки при достатньому вправлянні в спілкуванні в різноманітних ситуаціях можна сформуванати міцні і здатні до перенесення в нові ситуації навички й уміння спілкування. Навчальні ситуації, моделюючи ситуації природного спілкування, вимагають наявності сприятливого психологічного комунікативного клімату.

Для навчання мові як засобу іншомовного спілкування повинна створюватися комунікативна атмосфера, максимально наближена до життєвих ситуацій. Цей важливий висновок був взятий до уваги і розвинений комунікативним напрямом в методиці навчання іноземним мовам в нашій країні і за кордоном. Комунікативний метод характеризується тим, що процесом навчання є модель реального спілкування. Зразки і приклади, прохання і питання вчителя, а також його реакція на відповіді учнів, повинні бути ситуативно і комунікативно відмічені, тобто бути фрагментами комунікативного контексту [8, 52], що і становить п'яту особливість педагогічного спілкування на році іноземної мови.

Ми можемо зробити висновок, що формування індивідуального стилю педагогічного спілкування майбутнього учителя іноземної мови в процесі педагогічної практики неможливе без його самовизначення, що передбачає набуття студентом здатності самостійно виробляти керівні принципи і способи своєї комунікативної діяльності, будувати своє спілкування з учнями на основі своїх індивідуальних комунікативних можливостей, усвідомлювати самого себе і те, як його сприймають інші. Сприятиме цьому формування позитивної «Я-концепції» на основі компенсаторних функцій включення студента в систему комунікативних проб, врахування специфічних рис навчального предмету.

Список використаних джерел.

1. Анцыферова Л.И. Психология повседневности: жизненный мир личности и «техники» ее бытия / Людмила Ивановна Анцыферова // Психологический журнал. — 1993. - Т.14. - № 2. - С. 3-16.
2. Газман О.С. Воспитание и педагогическая поддержка детей / О.С. Газман // Народное образование. - 1998. - №8. - С. 108 - 111.
3. Исмаилова А.Г. Стиль педагогического общения как характеристика развития профессионализма воспитателя / Асия Гафаровна Исмаилова // Образование и наука. - 2000. - № 4(6). - С. 177-185.
4. Колшанский Г.В. Коммуникативная функция и структура языка / Геннадий Владимирович Колшанский // ЛКИ. - 2007. — С. 176. - (С. 58-65).
5. Коростыльёва Л.А. Психология самореализации личности: затруднения в профессиональной сфере // Людмила Алексеевна Коростыльёва. - СПб.: Изд-во «Речь». - 2005. - С. 222. - (С. 109-118).

6. Мерлин В.С. Очерк интегрального исследования индивидуальности // Вольф Соломонович Мерлин. - М.: Педагогика. - 1986. - С. 256. - (С. 10-124).

7. Мешко Г.М. Індивідуальний стиль спілкування як показник професійної майстерності педагога / Г.М. Мешко, О.І. Мешко // Формування професійної культури вчителя в контексті інтеграції України в Європейський освітній простір: матеріали регіонального науково-практичного семінару. - Тернопіль. - 2007 р. - С. 177. - (С. 17-20).

8. Шейн С.А. Диалог как основа педагогического общения / С.А. Шейн / Вопросы психологии. - 1991. - № 1. - С. 51-54.

9. Яфарова Е.В. Культура общения учителя как основа воспитания / Е.В. Яфарова // Проблемы становления гармоничной личности: Сборник научных статей. - Балашов: Изд-во БГПИ. - 2000. - С. 133-135.

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАНОВЛЕННЯ І РОЗВИТКУ ДОЗВІЛЛЯ ДІТЕЙ ТА ПІДЛІТКІВ У СИСТЕМІ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ (1960-1991 РР.)

УДК 379.81: : 374 „1960/1991”

Балахтар В.В.

У статті висвітлено нормативно-правове та організаційне забезпечення становлення і розвитку дозвілля дітей та підлітків у системі позашкільної освіти в Україні (1960-1991 рр.). Виявлено, що вивчення нормативної бази цієї ланки є доцільним і актуальним в умовах перебудови суспільства, що негативно відображається на розвитку зростаючого покоління, створює неабиякі соціальні проблеми і спонукає суспільство шукати шляхи їх розв'язання.

Ключові слова: дозвілля дітей та підлітків, позашкільна освіта, позашкільні навчальні заклади, нормативно-правове забезпечення, організаційне забезпечення, постанова, положення.

НОРМАТИВНО-ПРАВОВОЕ И ОРГАНИЗАЦИОННОЕ ОБЕСПЕЧЕНИЕ СТАНОВЛЕНИЯ И РАЗВИТИЯ ДОСУГА ДЕТЕЙ И ПОДРОСТКОВ В СИСТЕМЕ ВНЕШКОЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ В УКРАИНЕ (1960-1991 РР.)

Балахтар В.В.

В статье автор рассматривает нормативно-правовое и организационное обеспечение становления и развития досуга детей и подростков в системе внешкольного образования в Украине (1960-1991 гг.). Анализ изучения нормативной базы этого звена свидетельствует о необходимости и актуальности в условиях перестройки общества, что негативно отображается на развитии подрастающего поколения, создает существенные социальные проблемы и побуждает общество искать пути их решения.

Ключевые слова: досуг, внешкольное образование, внешкольные учебные учреждения, организация досуга детей и подрост-